

ӘОЖ 341.7

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АЗАМАТТАРЫНЫҢ
ШЕТЕЛДІКПЕН БАСҚА МЕМЛЕКЕТТЕ НЕКЕГЕ ОТЫРУ.
КОНСУЛДЫҚ НЕКЕЛЕР**

Ордабекова Әйгерім Маратқызы
ordabekovnaa@gmail.com

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Халықаралық құқық мамандығы ХҚқ-33 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі – Сейдеш Б. Б.

Қазақстан Республикасының азаматы осы мемлекеттің заңнамасына сәйкес шет мемлекеттің құзыретті органдарында Қазақстан Республикасынан тысқары шетелдіктермен некеге тұруға құқылы.

Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекстің 230-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары арасында және Қазақстан Республикасының азаматтары мен шетелдіктер немесе азаматтығы жоқ адамдар арасында өзі жасалған мемлекеттің заңнамасын сақтай отырып, республикадан тыс жерлерде қиылған неке, осы Кодекстің 10 және 11-баптарына сәйкес неке жарамсыз болып табылған жағдайларды қоспағанда, Қазақстан Республикасында жарамды деп танылады. Аумағында қиылған мемлекеттің заңнамасын сақтай отырып, Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде шетелдіктер арасында қиылған неке, егер ол Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмесе, Қазақстан Республикасында жарамды деп танылады.

Қазақстанда қиылған некені басқа мемлекеттің аумағында қайта тіркеу немесе қандай да бір жолмен растау қажеттілігі жоқ. Қажетті растау ретінде некеге тұру туралы куәлік, апостиль және тиісті тілге аударма болады.

Көптеген мемлекеттердің заңнамаларында неке қиюға әкеп соғатын бірқатар жағдайлар бар. Жалпыланған түрде бұл шарттар осылай көрінеді:

- а) неке жасына жету;
- б) басқа ресми некеде болмауы;

в) некеге тұруға ниет білдірген адамдар арасында жақын қарым-қатынастардың болмауы;

г) заңда аталған аурулардың болмауы;

д) ата-аналар, қорғаншылар және оларды алмастыратын адамдар беретін некеге рұқсат.

Әр түрлі елдердің заңнамасы жоғарыда көрсетілген шарттарды анықтау тұрғысынан әртүрлі болып келеді. Швейцариядағы неке жасы, мысалы, әйелдер үшін - 18 жас, ерлер үшін - 18 жас;

Францияда әйелдер үшін-15 жыл, ерлер үшін 18 жыл.

Қазақстанда, мысалы, басқа ресми некеде болу жаңа неке қиюға кедергі болып табылады. Бұл Қазақстан Республикасының Неке және отбасы туралы кодексінің 11 бабында бекітілген.

Бір елде жақын туыстар деп ағалы-інілері мен апалы-сіңлілері танылады, ал басқаларына басқа туыстары жатады. Бірқатар елдердің заңнамасында жастардың денсаулығы туралы медициналық құжаттарды бір-біріне ұсынуы көзделген және кейбір елдердің заңнамаларында ата-аналар тарапынан некеге келісім беру сияқты жасалатын некенің шынайылығының жағдайы бар. Қазақстанның отбасылық заңнамасында мұндай жағдай жоқ. Некеге тұру шарттары бойынша қарама-қайшы регламенттеудің болуы мемлекеттерді 1940 жылғы Халықаралық Азаматтық құқық туралы шартта, неке қию және оны жарамды деп тану туралы 1978 жылғы Конвенцияда, 1928 жылғы Бустаманте кодексінде құжаттық ресімдеуді тапқан халықаралық уағдаластықтарда оларды біріздендіруге түрткі болды.[1]

Қазақстан азаматтарының шетелдік азаматтармен неке қию рәсімі Қазақстанның отбасылық заңнамасымен реттеледі. Бұл Қазақстанның АХАЖ органдарының республиканың отбасылық заңнамасында көзделмеген неке қию шарттарын сақтауды талап етуге құқығы жоқ дегенді білдіреді. Қазақстанда жасалған неке Қазақстан азаматымен (азаматтарымен) некеге тұрған шетелдіктің Заңы бойынша осы неке жарамсыз деп танылатынына қарамастан, республиканың бүкіл аумағында жарамды деп есептеледі. Мұндай жағымсыз жағдайды осы және басқа да мәселелерді арнайы ескертетін халықаралық шарттар жасасу арқылы болдырмауға болады.

Қазақстан қазірдің өзінде шет мемлекеттермен азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету туралы бірқатар шарттар жасасты. Мәселен, Қазақстан Республикасы 1992 жылғы 22 қаңтардағы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы ТМД шеңберінде көпжақты Конвенцияға қол қойды. Мысалы, осы Конвенцияның 26 - бабында былай делінген: «неке қию шарттары болашақ ерлі-зайыптылардың әрқайсысы үшін өзі азаматы болып табылатын Уағдаласушы Тараптың заңдарымен, ал азаматтығы жоқ адамдар үшін-олардың тұрақты тұратын жері болып табылатын Уағдаласушы Тараптың заңнамасымен айқындалады». Көріп отырғанымыздай, неке қию және өзге де отбасылық

құқықтық қатынастар мәселелерінде Конвенциямен ТМД шеңберінде отбасылық құқық нормаларын біріздендіру жүргізілді.

«Отбасылық, азаматтық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету туралы Конвенцияға сәйкес некені бұзу туралы істер бойынша арыз берген кезде ерлі-зайыптылар азаматы болып табылатын Уағдаласушы Тараптың заңдары қолданылады. Егер ерлі - зайыптылардың біреуі бір Уағдаласушы Тараптың, ал екіншісі-басқа Уағдаласушы Тараптың азаматы болып табылса, мекемесі некені бұзу туралы істі қарайтын Уағдаласушы Тараптың заңдары қолданылады». [2]

Әртүрлі елдерде ажырасу тәртібі әртүрлі. Ажырасу туралы шешімдер белгілі бір елде танылған некелерге байланысты жасалады. Еуропадағы және Латын Америкасындағы көптеген елдер өздерінің заңдарында бұл мәселені ерлі-зайыптылардың немесе күйеуінің ұлттық заңнамасының нормаларын белгілеу негізінде шешеді. Егер ерлі-зайыптылардың әртүрлі азаматтығы болса, онда соңғы жалпы азаматтықты немесе күйеудің ұлттық заңнамасын қолдануға құқылы. Ажырасу туралы заңды қолданудың екі нұсқасы да әйел үшін, әсіресе ажырасуға рұқсат беретін мемлекеттің азаматы болған кезде, ал қиылған некенің нәтижесінде ол өз заңнамасында ажырасуға жол бермейтін мемлекеттің азаматы болған кезде әділетсіз болуы мүмкін.

Ажырасу мәселелері бойынша коллизиялық нормаларды біріздендіру мақсатында халықаралық конвенциялар қабылданды. Мәселен, ерлі-зайыптылардың ажырасуына және сот арқылы ажырасуына қатысты заңдар мен юрисдикциялардың коллизияларын реттеу туралы Гаага Конвенциясы екі жағдайда коллизиялық байлауды белгіледі: ажырасуға ұлттық заңмен де, іс-әрекет жасалған жердің заңымен де рұқсат етіледі. 1970 жылғы Ерлі-зайыптылардың ажырасуы мен сот бөлінуін тануды реттейтін басқа Гаага Конвенциясы екінші Уағдаласушы мемлекетте жасалған ажырасу мен сот бөлінуін тануға қолданылуы мүмкін. Осы Конвенцияда сақталуы қандай да бір мемлекетте жасалған ажырасуды, соттық айыруды тануға әкелетін шарттар санамаланады.

Қазақстан Республикасының аумағында некені бұзу Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады, ол ажырасудың тәртібі мен шарттарын белгілейді. Бұл туралы «Неке және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 204-бабының мазмұнында Қазақстан Республикасы азаматтарының шетел азаматтарымен және азаматтығы жоқ адамдармен, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы шетелдіктермен ажырасуы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес таратылғандығын растайды. Жалпы алғанда, Қазақстанда, біздің ойымызша, ішкі заң қолданылады. Халықаралық шарттың нормалары, егер Қазақстан мен шет мемлекеттің арасындағы келісімшарт бойынша, ажырасуды тану мәселелері отбасылық отбасылық заңға қарағанда өзгеше болса, ажырасуды мойындау үшін қолданылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы шетелдіктер тиісті мемлекеттердің заңдары бойынша Қазақстаннан тыс жерлерде жасаған некелердің жарамды бұзылуын

мойындайды. Бірақ Қазақстан Республикасының аумағында болуы мүмкін ажырасу салдары Республика заңдарымен танылмайды. Қазақстандық азаматтың шетелдікпен некесі қандай да бір шет мемлекеттің заңдары бойынша бұзылғанда, егер бұзу кезінде ерлі-зайыптылардың біреуі Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрған болса, ол жарамды деп танылуы мүмкін. Шетелде тұратын Қазақстан Республикасының азаматтары неке бұзған жағдайда, егер оны аумағында тұратын елдің заңдары бойынша жасаса, олардың ажырасуы жарамды деп танылады. Егер олар келсе, онда олар Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына сәйкес қазақстандық сотта, негіздер болған жағдайда - Қазақстан Республикасының азаматтық хал актілерін жазу органдарында некені бұза алады. Және бұл шынымен де. «Неке және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында былай делінген: «тиісті мемлекеттердің заңдары бойынша Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде жасалған Қазақстан Республикасының азаматтары арасындағы некені бұзу, егер ерлі-зайыптылардың екеуі де неке бұзылған кезде Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрса, Қазақстан Республикасында жарамды деп танылады».[3]

Қақтығыстар болуы мүмкін ерлі-зайыптылардың өзара қарым-қатынасының бірнеше деңгейлері ерекшеленеді:

- психофизиологиялық деңгей, мұнда дисгармония жыныстық өмірдің бұзылуында көрінеді, жалпы бұл құбылыс жиі кездеседі, бірақ ажырасу туралы шешімнің негізгі себебі ретінде оны тек аз ғана атап өтеді;

- психологиялық деңгей отбасында жанжалдарда, өзара қосындыларда, тітіркендіргіштерде пайда болатын зиянды климат пайда болады.;

- әлеуметтік-рөлдік деңгей, осы деңгейдегі тұрақтылықтың бұзылу белгілері-отбасы-тұрмыстық жүктемесінің дұрыс емес, біркелкі бөлінбеуі, отбасылық тәртіптің хаотикалығы;

- әлеуметтік-мәдени (рухани) деңгей, мұнда қақтығыстар ерлі-зайыптылардың бір-бірін түсінбеуі, құрметтемеушілік, әріптеспен қарым-қатынас жасауға қызығушылықтың болмауы немесе қанағаттанбаушылық, оның өмірлік құндылықтарын, идеалдарын қабылдамау нысанына ие болады.

Қандай да бір деңгейде жанжалды тудырған себептер әртүрлі болуы мүмкін. Бірақ пайда болу уақыты бойынша оларды екі үлкен топқа бөлуге болады. Бұл тікелей неке кезінде, бірлесіп өмір сүру және жалпы шаруашылық жүргізу кезінде пайда болған себептер және отбасы құрылған сәтке дейін объективті болған себептер. Соңғы себептер тобын тәуекел факторлары деп атайды, өйткені олардың жақсы танысу кезеңінде болуы болашақ ажырасудың қауіптілігін тудырады. Тәуекел факторлары адамның тұлғасымен, оның шығу тегімен, тәрбиесімен, сондай-ақ неке қию жағдайларымен байланысты. Тәуекел факторларына мыналар жатады: білімі мен ерлі-зайыптылар арасындағы жас айырмашылығы (әсіресе, егер әйел әлдеқайда үлкен болса); ерлі-зайыптылардың бірінің маскүнемдігіне бейімділігі; некелесуге, отбасына жалпы қарапайым көзқарас; некеге тұру үшін тым ерте жас; баланың тез туылу ықтималдығы; танысудың тым аз

мерзімі; ата-аналардың неке қиюға бірден келіспеуі; өзара келісімсіз мәжбүр ету бойынша неке. Бұл факторлар бірлескен өмірдің алғашқы жылдарында өзі туралы білуге мүмкіндік береді және көп жағдайда ажырасудың үштен бір бөлігі бір жылдан үш жылға дейінгі бірлескен өмір сүру өтілі бар отбасыларға тиесілі жағдайға негізделеді. Сауалнамалар нәтижелері жас адамдардың басым бөлігі (шамамен 1/3) отбасылық саладан тыс жатқан уәждер негізінде некеге тұрғанын көрсетеді: ата-ана үйінен кетуге, жауапты дербес кадам жасауға, біреуге кек алу немесе жай ғана досымен бірге компания үшін. Әрине, некеге деген үстірт, сәтсіз қарым-қатынас, тиісті уәждеменің болмауы ерлі-зайыптылар алдында отбасының өзін-өзі анықтау, ерлі-зайыптылық рөлдерді, олардың әрқайсысының отбасылық мәртебесін, олардың жалпы мақсаттарын анықтау міндеттері тұрмайтынына алып келеді.[4]

Қазақстан Заңы Қазақстанда ресімделген консулдық некелердің қорытындысына қарсы емес. Қазақстанның Неке және отбасы туралы Кодексінде, егер бұл адамдар Елші, консулды тағайындаған мемлекеттің азаматтары болса, Қазақстанда шетел мемлекеттерінің елшіліктері мен консулдықтарында жасалған шетелдіктер арасындағы некелер өзара түсіністік жағдайында танылады деп айтылған.

Қазақстан қандай да бір мемлекеттердің заңдары бойынша Қазақстаннан тыс жерлерде жасалған некелерді жарамды деп таниды. Қазақстанда шет мемлекеттің құзыретті органдарына берілген неке туралы ресми куәлікті (куәлікті) ұсыну жеткілікті деп есептеледі.

Студент мемлекеттің ішінде шетел азаматтарының арасында неке жасаудың белгілі бір тәртібіне жол беру және шетелде қиылған некені тану арасында белгілі бір айырмашылық бар екенін ескеруі тиіс. Қандай да бір елде заңды деп танылған полигамалық неке Қазақстанда жарамды деп танылмайды.

Қазақстан Республикасының азаматтары шет елдерде жұмыс істейтін сол немесе басқа мемлекеттің тиісті органдарында немесе өз елінің консулдық мекемелерінде тіркеуге құқылы (Кодекстің 184-бабы; ҚазКСР Неке және отбасы туралы). Егер екі адам да қазақстандық азаматтар болып табылса және бұл ретте өзінің некесін Шетелдегі консулда тіркесе, онда бұл тіркеу заңды тұрғыдан қарағанда Қазақстан Республикасының азаматтық хал актілерін жазу органдарында (АХАЖ) ел ішінде некені тіркеумен тең.

Қазақстанның шет мемлекеттермен консулдық конвенцияларында қазақстандық консулдардың құқықтары мен міндеттері айқындалған, олардың арасында консулдың азаматтық хал актілерін жасау жөніндегі құқығы бекітілген.

Қазақстанның отбасылық заңнамасы қазақстандық азаматтардың тек консулдық мекемелерде ғана емес, сондай-ақ шетел мемлекеттеріндегі тиісті органдарда да некелесуге жол беріледі. Бұл республиканың Неке және отбасы туралы Кодексінің 184-бабынан, «ҚазКСР Неке және отбасы туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан

Республикасының 1993 жылғы 22 қазандағы № 2475-ХІІ Заңының түрінен туындайды: Қазақстан Республикасының азаматтары арасындағы шетелдік азаматтармен некелер Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде некенің заңда белгіленген жасалған орны сақтала отырып жасалған жағдайларда, бұл некелер, егер тануға кедергі болмаса, Қазақстан Республикасында жарамды деп танылады. осы Кодекстің 15-17 және 43-баптарында көзделген, неке қию үшін некеге отыратын адамдардың өзара келісімі және олардың неке жасына жетуі қажет, 16-бап неке жасын көрсетеді, 17-бап неке қиюға кедергі болып табылатын мән-жайларды тұжырымдайды; мұндай мән-жайлар: адамның басқа некеде болуы, туыстық қатынастарда болуы, адамның жан ауруы немесе ақыл-есінің кемдігі салдарынан әрекетке қабілетсіз деп танылуы) болып табылады.[5]

Қорыта айтқанда, сіздің некеңіздің заңдылығын растайтын ең басты құжат- «неке туралы куәлігі».. ҚР заңнамасына сәйкес, неке туралы куәлік некенің заңдылығын (шынайылығын) растайтын басты және жалғыз құжат болып табылады, бірақ бұл жағдайда Тараптардың бірі некеге тұратын шетелдік екенін ұмытпаймыз. Қазақстанда берілген неке қию туралы куәлік шетелдік жұбайдың елде жарамды болуы үшін ол заңдастырылуы тиіс. Неке қию туралы куәлікті заңдастырудың (Растауды) екі тәсілі бар бірінші жеңілдетілген заңдастыру нысаны-апостиль және екінші тәсілі консулдық заңдастыру.

Біз осы 2 жолдарын ашамыз:

Қазақстан Республикасында Апостиль Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2001 жылғы 4 маусымдағы бұйрығымен бекітілген мемлекеттік органдардан, сондай-ақ Қазақстан Республикасының нотариустарынан шығатын ресми құжаттарға апостиль қою тәртібі мен шарттары туралы Бірыңғай Ережеге (бұдан әрі-Ереже) сәйкес қойылады. «Шетелдік ресми құжаттарды заңдастыруды талап етудің күшін жоятын Конвенция ережелерін іске асыру жөніндегі шаралар туралы» ҚР Үкіметінің 2001 жылғы 24 сәуірдегі қаулысына сәйкес неке қию туралы куәлік ҚР Әділет министрлігінде, атап айтқанда азаматтық хал актілерін тіркеу және апостильдеу басқармасында апостиль қоюға жатады. Апостиль қою үшін қажет:

1. неке қию туралы куәліктің түпнұсқасын немесе нотариалды куәландырылған көшірмесін ұсыну. Неке қию туралы куәлік немесе апостиль қою үшін оның нотариалды куәландырылған көшірмесі анық және анық жазылуы тиіс, лауазымды адамның қолы және мөрлердің бедерлері анық болуы тиіс.

2. апостиль қоюға ниет білдірген азаматтың жеке басын куәландыратын құжатты көрсету. Апостиль неке қию туралы куәлікті кез келген ұсынушының өтініші бойынша қойылады.

3. апостиль қою үшін мемлекеттік баждың төленгені туралы түбіртеккі ұсыну. ҚР «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» кодексінің 540-бабының 8-тармағына сәйкес.

Апостиль құжаттың мәтіннен бос орнына не оның сыртқы жағына қойылады және уәкілетті мемлекеттік органның елтаңбалы мөрімен бекітіледі.

Неке қию туралы куәлікті жария етудің басқа тәсілі-консулдық заңдастыру. Консулдық заңдастыру - құжаттардың басқа мемлекетте пайдалану мақсатында олардың шыққан мемлекетінің заңнамасына сәйкестігін растау рәсімі және лауазымды адамның қолының, оның мәртебесі мен мөрінің түпнұсқалығын анықтау және куәландыру болып табылады. Жария ету құқықтылығын растайды құжаттар мен актілерді, халықаралық қарым-қатынас. Консулдық заңдастырудың мақсаты болып табылады елдің органдарына кепілдіктерді қамтамасыз ету, жалақыға әрекет етеді, бұл құжат болып табылады шынайы және тиісті түрде ресімделген.

Өз кезегінде Қазақстан Республикасында алынған неке қию туралы куәлікті консулдық заңдастыруды үш тәсілмен жүргізуге болады. Біріншісі-неке қию туралы куәлікті консулдық заңдастыру осы құжатты берген мемлекеттің аумағында, яғни Қазақстан Республикасының аумағында жүргізіледі. Екіншісі-құжаттарды консулдық заңдастыру осы құжатты ұсыну қажет мемлекет аумағында жүргізіледі. Үшіншісі-неке қию туралы куәлікті консулдық заңдастыру үшінші мемлекеттің аумағында жүргізіледі.

Кейбір жағдайларда, егер бір шетелдік мемлекет пен басқа арасындағы тиісті халықаралық келісім жасалса, консулдықта немесе апостильде құжаттарды заңдастыру талап етілмейді.

Біздің мақаламыздың қорытындысы келесідей: ҚР азаматы мен шетелдіктің арасында неке қию және оны азаматтар болып табылатын мемлекеттердің аумағында тану үшін осы мемлекеттердің заңнамалары мен халықаралық шарттардың құқықтық қыр-сырының үлкен спектрін ескеру маңызды.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Сергей Сизинцев. Заключение брака между казахстанским гражданином и иностранцем.http://defacto.kz/content/zaklyuchenie-braka-mezhdu-kazakhstanskim-grazhdaninom-i-inostrantsem#Priznanie_brakov_zaklyuchennykh_za_predelami_territorii_Republici_Kazakhstan , қаралған күні: 21.03.2019;
2. Тен Айгера. Правовое регулирование заключения брака между гражданами Республики Казахстан и иностранными гражданами. <http://www.freelawyer.kz/news/73>, қаралған күні: 21.03.2019;
3. Брак в законах Казахстана и международном частном праве. https://studwood.ru/655910/pravo/brak_zakonah_kazahstana_mezhdunarodnom_chastnom_prave ;
4. Процедура расторжения брака между гражданами Казахстана с иностранными гражданами.

https://studbooks.net/1148895/pravo/protsedura_rastorzheniya_braka_grazhdanami_kazahstana_inostrannymi_grazhdanami ;

5. Консульский брак это регистрация в посольстве РФ и за рубежом: международное частное право. <http://vyborprava.com/rodnye/konsulskij-brak-eto.html>